

Nader Shah Afshar's Military Thought

Hossein Valivand Zamani

Associate Professor, AJA Command & Staff University, Tehran, Iran

Esmail Qomriyan Moamerah

Ph.D. Student in Strategic Defense Sciences, Majoring in Military Thought (Corresponding Author)

Abstract

Explaining the military thought of a nation during a particular historical period and its role in shaping defense doctrine is a significant and thought-provoking issue. The military dimension of defense thought is its most crucial aspect, as the establishment and preservation of national security are the key to a nation's survival. Therefore, to examine the factors and conditions that contributed to the emergence of military thought, it is essential to understand its intellectual contexts and foundations—among which notable figures, historical dynasties, and various schools of thought serve as important sources of insight. One such prominent figure is Nader Shah Afshar, one of Iran's historical geniuses, whose military thought holds particular importance. Accordingly, the main question of this research was formulated as follows: What were the characteristics of Nader Shah Afshar's military thought? This study employs a descriptive-analytical method and, since it seeks to understand and explain Nader Shah Afshar's military thought, it takes a case-based (contextual) approach. The qualitative data were gathered through a comprehensive review of various historical and scholarly sources related to the research topic; therefore, the study follows a qualitative methodology. The findings indicate that Nader Shah Afshar's military thought can be classified into three dimensions: (1) theoretical and ideological foundations influencing his military thinking (3 main components and 78 subcomponents); (2) political and military developments during his reign (2 components and 20 subcomponents); and (3) military strategies and wartime experiences (2 components and 104 subcomponents).

Keywords: Military thought, Nader Shah Afshar, Theoretical and Ideological Foundations, Political and Military Developments, Military Strategies and Experiences.

اندیشه نظامی نادرشاه افشار

حسین ولی‌وند زمانی

دانشیار دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران

اسماعیل قمریان معمره

دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی گرایش اندیشه نظامی (نویسنده مسئول).

چکیده

تبیین اندیشه نظامی یک کشور در یک دوره تاریخی و نقش آن در شکل‌گیری اندیشه دفاعی، موضوعی قابل توجه و قابل تأمل است. بُعد نظامی اندیشه دفاعی مهم‌ترین بُعد از ابعاد آن است؛ چراکه وظیفه برقراری و حفظ امنیت کشورها، رمز بقاء آن‌ها در این بُعد تعریف می‌گردد؛ بنابراین برای بررسی عوامل و زمینه‌های پیدایش اندیشه نظامی نیازمند شناخت حوزه‌های اندیشه و مبانی آن هستیم که برای تبیین آن، افراد شاخص، سلسله‌های تاریخی و مکاتب مختلف گزینه‌های مناسبی هستند و در این میان نادرشاه افشار که یکی از نبوغ تاریخی ایران بوده، تبیین اندیشه نظامی ایشان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ بر همین اساس سؤال اصلی تحقیق، بدین صورت مطرح گردید که: «اندیشه نظامی نادرشاه افشار چگونه بوده است؟» تحقیق حاضر از نظر نوع روش، توصیفی-تحلیلی است و از آنجایی که تحقیق حاضر به دنبال شناخت تبیین اندیشه نظامی نادرشاه افشار است، لذا از نوع موردی یا زمینه‌ای است. تحقیق حاضر از آنجایی که داده‌های کیفی تحقیق از طریق مطالعه منابع مختلف مرتبط با موضوع تحقیق، گردآوری شده، دارای رویکرد کیفی است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که اندیشه نظامی نادرشاه افشار، مشتمل بر سه بُعد: ۱. مبانی نظری، اعتقادی و ایران‌دوستی مؤثر بر اندیشه‌های نظامی نادرشاه افشار با سه مؤلفه و ۷۸ زیرمؤلفه؛ ۲. تحولات سیاسی و نظامی دوران نادرشاه افشار با دو مؤلفه و ۲۰ زیرمؤلفه؛ ۳. تفکرات و تجارب نظامی نادرشاه افشار از جنگ‌ها با دو مؤلفه و ۱۰۴ زیرمؤلفه است.

کلیدواژه‌ها: اندیشه نظامی، نادرشاه افشار، مبانی نظری و اعتقادی، تحولات سیاسی و نظامی، تفکرات و تجارب نظامی

مقدمه

اندیشه نظامی، به دلیل اینکه امری انسانی است، علاوه بر همیشگی بودن، «همگانی» و «همه‌جایی» نیز است، زیرا آدمیان در درون جوامع زندگی می‌کنند و در این جوامع، ضرورت بررسی و طرح امور نظامی به شکل اساسی و منسجم ظاهر می‌شود. همچنین اندیشه نظامی به دلیل انسانی بودن راهگشای انسان در زندگانی به‌ویژه زندگانی نظامی و امنیتی او است. اندیشه نظامی به فرد بینشی می‌دهد که در سایه آن بتواند ضمن شناخت و تجزیه و تحلیل وضعیت دفاعی و رزمی جامعه، نیروها، امکانات و مقتضیات زمانی، جایگاه و نقش خود را مشخص نماید. بر این مبنا دانستن اندیشه‌های نظامی و دفاعی نه تنها برای نیروهای نظامی و دفاعی جامعه بلکه برای هر فردی که «دفاع» و «رزم»، به‌نوعی با زندگی او ارتباط امری ضروری و حیاتی محسوب می‌شود.

اندیشه نظامی ایرانیان، خصوصاً نادرشاه افشار که یک نابغه بوده، باوجود منابع بسیار غنی تاریخی که در این رابطه وجود دارد، متأسفانه دارای شکل تدوین شده‌ای نیست. بنابراین محقق در نظر دارد با توجه به موارد بیان‌شده، اندیشه نظامی نادرشاه افشار را تبیین و تدوین نماید.

شاید تاکنون به این جنبه از پیشرفت نادرشاه توجه نشده بود که او مسند خود را از شبانی به پادشاهی رسانده و این نشان‌دهنده عمق اندیشه‌های نظامی و سیاسی اوست که باعث شده او را به بالاترین جایگاه آن زمان جامعه برساند. ایران ده سال پیش از فتح دهلی یعنی در سال ۱۷۲۹ میلادی در وضعیتی آشفته، ناگوار و تحقیرآمیز قرار داشت. اصفهان، پایتخت ایران به مدت ۷ سال در اشغال بود. ترک‌ها و روس‌ها بخش‌های زیادی از ایالات شمالی و غربی را اشغال کرده بودند. نادر در عرض یک دهه تمام دشمنان ایران را شکست داد و این کشور را به قدرت برتر سرزمین‌های میان کوه‌های قفقاز و رود جمن تبدیل کرد. چنین کاری در تغییر کشورها رویدادی کم‌نظیر و برجسته به‌شمار می‌آید (اکس‌ورسی، ۱۳۸۹: ۲۴-۲۵).

انتظار می‌رود با پژوهش و بررسی اندیشه‌ها و مهارت‌های نادرشاه بتوان راهکارهایی جهت بهبود شرایط ایران کنونی که در محاصره تحریم و دشمنان اسلام قرار گرفته، پیشنهاد

گردد، تا بتوان گامی مثبت در جهت تبدیل ایران به قدرت منطقه برداشت. ضمن اینکه الگوسازی برای نسل جوان، تقویت حس وطن‌دوستی و افزایش پایبندی به اعتقادات دینی از دیگر اهداف جانبی مدنظر نویسنده از تدوین این مقاله است.

در برخی موارد مانند جنگ کرنال که مابین ایران و هند اتفاق افتاد، آرایش جنگی و راهکارهای نظامی نادرشاه افشار همچنان پس از دویست و شصت سال بر مبنای کتاب‌های تاریخ اروپایی در مدارس نظامی تدریس می‌شود، حتی تعدادی از مورخان نظامی ایران نیز به تصور صحیح بودن، آن را در کتاب‌های خود منعکس کرده‌اند (مروی، ۱۳۹۸: ۱۷)؛ بنابراین مسئله اصلی این پژوهش، شناخت ناکافی و درک ناکامل از اندیشه نظامی نادرشاه افشار است و بر همین اساس، هدف اصلی این تحقیق «تبیین اندیشه نظامی نادرشاه افشار» است.

۱. پیشینه پژوهش

از طریق بررسی منابع مرجع درباره موضوع تحقیق و نیز پژوهش‌های دانشگاهی، تعدادی از پیشینه‌های پژوهشی مرتبط با موضوع، به شرح ذیل ارائه شده است.

سید هاشم آقاچری و همکاران، در مقاله خود با موضوع: «تأثیر سیاست نظامی‌گری نادرشاه افشار بر تجارت خارجی ایران» که در سال ۱۳۹۷ در فصلنامه تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام انتشار یافته، به این نتایج دست یافتند که رویکرد نظامی‌گری نادرشاه که به اخذ مالیات‌های سنگین از تولیدکنندگان و تخریب زیرساخت‌های کشاورزی، تجاری و ناامنی داخلی منجر شد، کاهش تولید اصلی‌ترین کالاهای صادراتی ایران یعنی ابریشم و پشم را در پی داشت. کاهش کالاهای تجارتي ذکر شده باعث افزایش قیمت آن‌ها شد که در نتیجه تجارت خارجی ایران را تحت شعاع قرار داد. کمپانی‌های خارجی در این دوره متأثر از وضعیت داخلی ایران، با کاهش سودآوری مواجه شدند، در نتیجه این شرایط، سطح فعالیت‌ها و تعاملاتشان با ایران به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش یافت.

جهانبخش ثواقب و همکاران، در مقاله‌ای با عنوان «سیاست نظامی نادرشاه افشار در قفقاز» که در سال ۱۳۹۸ و فصلنامه تاریخ روابط خارجی انتشار یافته در نتایج پژوهش خود

به این موارد اشاره نمود: سقوط دولت صفوی در ایران و فقدان حکومت مرکزی قدرتمند، قفقاز را صحنه منازعات و رقابت دولت‌های عثمانی و روسیه با ایران نمود. دولت عثمانی به بهانه حمایت از هم‌کیشان سنی خود و دولت روسیه به بهانه حمایت از مسیحیان قفقاز، شروع به قدرت‌نمایی و تصرف نواحی مختلف این منطقه کردند. ظهور نادر در صحنه سیاسی ایران سبب شد که این دولت‌ها، بر سر مسائل قفقاز با وی وارد منازعات جدی و بلندمدت شوند. نادرشاه به مدت یک دهه با جنگ‌های طولانی مدت در اران، شروان، ایروان، گرجستان و داغستان توانست حاکمیت ایران بر قفقاز را احیاء کند. هدف این مقاله، بررسی فتوحات سیاسی و نظامی نادر، پیش و پس از رسیدن به سلطنت در منطقه قفقاز است که به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. یافته پژوهش حاضر حاکی از آن است که سیاست‌های واقع‌گرایانه و حساب‌شده نادرشاه در قفقاز، ضمن برقراری حاکمیت دگرباره ایران بر این منطقه، جدایی قفقاز از ایران را تا اوایل دوره قاجاریه به تعویق انداخت.

هومان محمدی شرف‌آباد و همکار در مقاله خود با عنوان «نیروی دریایی تجاری-نظامی ایران در خلیج فارس در عصر نادرشاه افشار» که در سال ۱۳۹۹ و در فصلنامه مطالعات خلیج فارس انتشار یافته به این نتایج دست یافتند: مقارن با روی کار آمدن نادرشاه افشار در ایران (قرن دوازدهم هجری/ هجدهم میلادی) خلیج فارس از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شد. کمپانی‌های هند شرقی اروپایی (انگلیس، هلند و فرانسه) و نیز همسایگان ایران (ترکیه عثمانی و عمان) در این مقطع فعالانه به دنبال اهداف سیاسی و تجاری خود در خلیج فارس بودند. نادرشاه با اشراف بر این موضوع، با کاهش نفوذ سیاسی و نظامی عثمانی و عمان در خلیج فارس و سرزمین‌های مجاور آن و همچنین افزایش تجارت بازرگانی خلیج فارس که بیشتر در دست کمپانی‌های هند شرقی اروپایی بود، روابط خارجی خود را بیشتر از هر حوزه دیگر در خلیج فارس متمرکز کرد. این مقاله به شیوه توصیفی-تحلیلی با ارائه چشم‌اندازی از فراز و نشیب‌های روابط سیاسی و تجاری، به بازتاب اهمیت خلیج فارس در روابط خارجی ایران و همچنین سابقه کشتی‌سازی و اهمیت نیروی دریایی ایران عصر نادری، در خلیج فارس می‌پردازد.

۲. مفهوم‌شناسی

تبیین: اصطلاح تبیین فرایندی است، عقلی-تحقیقی (معرفتی) که براساس دلیل و برهان و به شیوه‌ای منسجم و منطقی، به بررسی جنبه یا جنبه‌های گوناگون یک مسئله پرداخته و از پیدایش مسئله مجهول یا امر مبهم، به وجود می‌آید (جمشیدی، ۱۳۹۹، ۷۰).

اندیشه: اندیشه عبارت است از مجموعه تلاش‌های ذهنی دارای انسجام منطقی، چهارچوب مشخص، مبنا، مستدل و با اهمیت درباره موضوعاتی خاص چون سیاست، اقتصاد، جامعه، فرهنگ، دفاع، نظام و ... (درویشی سه‌تلانی و نقدی عشرت‌آباد، ۱۳۹۶: ۱۴). اندیشه نظامی: به مجموعه‌ای از تفکرات مرتبط با امور نظامی (مبانی، اصول، مفاهیم و دیدگاه‌های مرتبط با دکترین‌ها، استراتژی‌ها، تاکتیک‌ها و فلسفه‌های جنگ و دفاع و ...) است که چگونگی تشکیل به‌کارگیری قدرت نظامی را برای تحقق اهداف نظامی در راستای تحقق امنیت ملی بیان می‌کند. این تفکر دارای ویژگی‌های منسجم، مستدل، اصولی و مبنایی و مهم و دارای چهارچوب نظری است (آقامحمدی، ۱۴۰۳: ۱۹).

۳. مبانی نظری پژوهش

اندیشه نظامی به مجموعه اصول، نظریه‌ها و روش‌هایی اطلاق می‌شود که جهت برنامه‌ریزی، اجرا و تحلیل عملیات نظامی در سطوح کلان و خرد به‌کار می‌رود. این مفهوم، بر پایه تجربه‌های تاریخی، تحولات فناوری و الزامات امنیتی مدرن شکل می‌گیرد. در رویکرد نوین، اندیشه نظامی تنها محدود به جنگ‌افزارهای سنتی نیست، بلکه حوزه‌هایی مانند جنگ سایبری، عملیات چنددامنه‌ای و مدیریت بحران‌های امنیتی غیرمتعارف را نیز در برمی‌گیرد (Johnson et al., 2020).

اندیشه نظامی به مجموعه اصول، نظریه‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی، اجرا و تحلیل عملیات دفاعی و امنیتی گفته می‌شود که بر پایه تجربه‌های تاریخی، نیازهای جغرافیایی-استراتژیک و تحولات فناوری در یک کشور شکل می‌گیرد (رضایی و موسوی، ۱۴۰۰). در رویکرد

ایرانی، این مفهوم علاوه بر ابعاد کلاسیک دفاعی، بر مقاومت، نوآوری بومی و امنیت نرم (مانند جنگ روانی و رسانه‌ای) تأکید ویژه دارد (حسینی و جعفری، ۱۳۹۹).

اندیشه نظامی را می‌توان به مثابه مثلثی تصور نماییم که سه عنصر مبانی نظری و عقیدتی، تفکرات و تجارب نظامی و تحولات سیاسی و نظامی (مبانی سیاسی- نظامی) سه رأس آن را تشکیل می‌دهند.

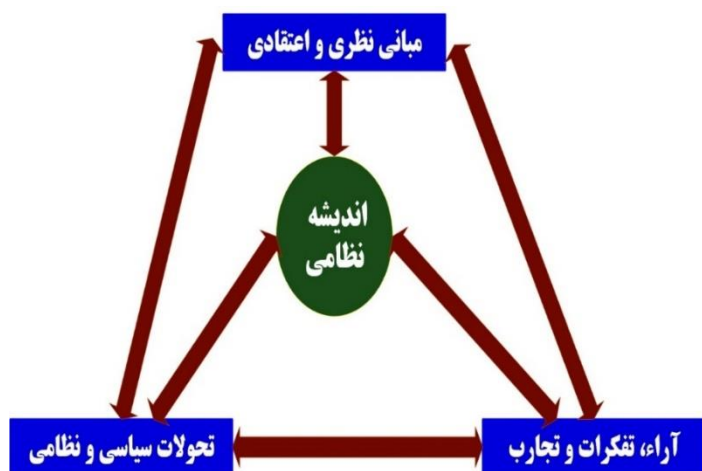
۳-۱. چهارچوب نظری پژوهش

با توجه به اینکه فیض معتقد است که موضوع اندیشه نظامی از زاویه‌ای همان موضوع سایر معارف و علوم نظامی است به عبارت دقیق‌تر «امر نظامی» یا «زندگانی نظامی» موضوع اصلی اندیشه نظامی تلقی می‌گردد که از منظر این دانش و به مثابه نظریات و اندیشه‌ها نه به مثابه کنش‌ها و رفتارها مورد بررسی قرار می‌گیرد (فیض، ۱۳۸۰: ۱۷). می‌توان نتیجه گرفت که برای دستیابی به اندیشه نظامی یک اندیشمند باید اندیشه آن را به مثابه نظریه مورد بررسی قرار داد. از آنجا که (بلالاک) معتقد است که تئوری یا نظریه، تصویری نمادین از موضوعی است که از انسجام منطقی و توانمندی لازم برای تبیین مسائل و موارد خاص و موردی برخوردار است. یکی از مهم‌ترین ابعاد نظریه‌ها، «ایده‌ها» و «مفاهیم» بنیادی و تعیین‌کننده هستند. هر نظریه از تعدادی مفهوم و ایده تشکیل شده است که کار آن‌ها روشن کردن راه تبیین‌گر و محقق است (بلالاک، ۱۳۷۲: ۱۱۸) و از آنجا که این پژوهش به دنبال دستیابی به اندیشه نظامی (نظریه نظامی) نادرشاه افشار است، جهت رسیدن به این مهم می‌بایست ابتدا مفاهیم و سپس قوانین کلی (سازه‌های) اندیشه نظامی نادرشاه افشار را به دست آورد. دکتر جمشیدی معتقد است در بیان مسائل اندیشه نظامی دو بحث مطرح است: ۱. معروض که همان موضوع دانش است؛ ۲. عوارض که همان مسائل دانش هستند. بنابراین (پرسش‌های اساسی و همیشگی) مسائل اصلی اندیشه نظامی را تشکیل می‌دهند و کار اندیشمند این است که از طریق تأمل و اندیشه به آن‌ها پاسخ گوید به مسائل و مفاهیمی چون «جنگ»، «صلح»، «پیروزی»، «قدرت»، «اقتدار»، «تهدید»، «ساختار و سازمان»، «فرماندهی و مدیریت»، «نیرو»،

«دشمن»، «راهبرد نظامی دکترین نظامی»، «امنیت»، «تهدیدات» و ... از مسائل اساسی اندیشه نظامی هستند (جمشیدی: ۱۳۹۹: ۱۳).

با توجه به نظر وی تصور ذهنی اندیشمند نظامی از مفاهیمی همچون «جنگ»، «صلح»، «پیروزی»، «قدرت»، «اقتدار»، «تهدید»، «ساختار و سازمان»، «فرماندهی و مدیریت»، «نیرو»، «دشمن»، «راهبرد نظامی»، «دکترین نظامی»، «امنیت»، «تهدیدات» می‌تواند تشکیل‌دهنده اندیشه نظامی یک فرد باشند، پس می‌توان نتیجه گرفت که هر اندیشه نظامی با تصویری که اندیشمند از آن مفاهیم در ذهن خود دارد ایجاد می‌گردد. با توجه اینکه دکتر محمدحسین جمشیدی اندیشه نظامی را تفکرات و تجارب نظامی و دفاعی به‌علاوه مبانی نظری اندیشه‌ها همگام با تحولات نظامی، می‌داند، پس می‌توان نتیجه گرفت که می‌توان با احصای مبانی نظری و اعتقادی، تحولات سیاسی و نظامی، تجارب نظامی، آراء و تفکرات نادرشاه افشار دست‌یافت. با توجه به جمع موارد مطرح شده چهارچوب نظری جهت دستیابی به اندیشه نظامی نادرشاه افشار از نظر محقق مطابق با شکل زیر است.

شکل ۱: چهارچوب نظری پژوهش

۲-۳. مبانی نظری اندیشه نظامی نادرشاه

مبانی نظری اندیشه نظامی نادرشاه بر سه اصل استوار بود: ۱. تمرکز قدرت: حذف نهادهای موازی و ایجاد فرماندهی واحد (شیرزادی، ۱۴۰۱)؛ ۲. انعطاف‌پذیری تاکتیکی: استفاده از نیروهای سواره سبک برای غافلگیری دشمن (کرمی، ۱۳۹۹)؛ ۳. اقتصاد جنگ: تأمین هزینه‌ها از طریق غنائم و مالیات‌های سنگین (محمدی، ۱۴۰۰)

به گفته عزیزاده (۱۴۰۲)، نادرشاه با الهام از سنت‌های نظامی صفوی و شیوه‌های جنگی آسیای میانه، مدلی ترکیبی از «جنگ سیال» و «محاصره اقتصادی» را توسعه داد.

۳-۳. سازمان‌دهی ارتش افشاری

ارتش نادرشاه متشکل از: ۱. سواره نظام سبک: عشایر ترکمان و افشار با توانایی حرکت سریع (جعفری، ۱۴۰۱)؛ ۲. پیاده‌نظام منظم: مجهز به تفنگ‌های فتیله‌ای و توپ‌های جنگی (نوروزی، ۱۴۰۲)؛ ۳. مهندسان جنگ: برای ساخت سازه‌های محاصره و پل‌های موقت (امیری، ۱۴۰۰).

نادرشاه با ایجاد سیستم تدارکات متمرکز، امکان حرکت ارتش در مسیرهای طولانی (مانند حمله به هند) را فراهم کرد (زارعی، ۱۴۰۱).

نادرشاه با ایجاد یک ساختار فرماندهی متمرکز، قدرت تصمیم‌گیری را از دست سران قبایل خارج کرد و آن را به فرماندهان وفادار به خود سپرد. این نظام سلسله‌مراتبی، کارایی عملیات بزرگ را افزایش داد (رضایی و موسوی، ۱۴۰۰).

ساختار فرماندهی متمرکزی که او ایجاد کرده بود، بدین شرح است: ۱. فرمانده کل قوا: شخص نادرشاه به عنوان تصمیم‌گیرنده نهایی؛ ۲. فرماندهان منطقه‌ای: افرادی مانند تقی‌خان شیرازی و ابراهیم‌خان افشار که مسئولیت جبهه‌های مختلف را بر عهده داشتند (شیرزادی، ۱۴۰۱).

۳-۴. راهبردهای کلان نادرشاه

نادرشاه همواره راهبردهای ذیل را اتخاذ می‌نمود: ۱. حمله پیش‌دستانه: نبرد دامغان (۱۷۲۹) علیه افغان‌ها نمونه‌ای از نابودی دشمن قبل از تجدیدقوا (سلطانی، ۱۴۰۰)؛ ۲. جنگ فرسایشی: محاصره قلعه‌های عثمانی در بین‌النهرین برای تضعیف روحیه دشمن (رضوانی، ۱۴۰۲)؛ ۳. استفاده از اتحادهای موقت: همکاری با روسیه علیه عثمانی‌ها (شاهدی، ۱۴۰۱)؛ ۴. ترساندن دشمن: قتل‌عام‌های نمادین (مانند کشتار دهلی) به‌عنوان ابزاری برای بازدارندگی روانی (حسینی، ۱۳۹۹).

۳-۵. تاکتیک‌های میدانی نادرشاه

نادرشاه از تاکتیک‌های ذیل در میدان نبرد استفاده می‌نمود: ۱. جنگ روانی: نمایش قدرت با گردن زدن اسرا در میدان نبرد (حسینی، ۱۳۹۹)؛ ۲. شبیخون شبانه: استفاده از تاریکی برای حمله به اردوگاه دشمن (کاویانی، ۱۴۰۰)؛ ۳. تقسیم نیروها: پراکندن سپاه به گروه‌های کوچک برای محاصره دشمن (موسوی، ۱۴۰۰).

نادرشاه هزینه‌های نظامی را از این طرق به دست می‌آورد: ۱. غنائم جنگی: غارت دهلی (۱۷۳۹) و انتقال ثروت به ایران (جعفری، ۱۴۰۱)؛ ۲. مالیات‌های اضطراری: افزایش فشار بر کشاورزان و تجار (محمدی، ۱۴۰۰)؛ ۳. استخراج معادن؛ اما این سیاست‌ها به شورش‌هایی مانند قیام بختیاری‌ها انجامید (زارعی، ۱۴۰۱).

۳-۶. تمرکزگرایی و قدرت مطلقه

نادرشاه با الهام از الگوی حکومت‌های متمرکز شرقی، قدرت را در دستان خود متمرکز کرد تا از تفرقه‌های داخلی جلوگیری نماید. او با انحلال نهادهای موازی و حذف رقبا، فرماندهی واحد نظامی را پایه‌ریزی نمود (رضایی و موسوی، ۱۴۰۰). این تمرکزگرایی به او امکان می‌داد تصمیم‌گیری‌های سریع و بدون دخالت گروه‌های قبیله‌ای یا سیاسی اتخاذ کند (شیرزادی، ۱۴۰۱).

۳-۷. نوآوری‌های فناوریانه

- ❖ توپخانه متحرک: استفاده از توپ‌های سبک‌وزن برای همراهی با سواره نظام در نبردهای صحرایی (کاویانی، ۱۴۰۰)؛
- ❖ تجهیزات محاصره: ساخت برج‌های چوبی و منجنیق برای تسخیر قلعه‌ها (شاهدی، ۱۴۰۱)؛
- ❖ استفاده از موانع طبیعی: دفاع از مرزهای شمالی با استفاده از کوهستان‌های قفقاز (نوروزی، ۱۴۰۱)؛
- ❖ حمله از مسیرهای غیرمنتظره: حرکت سپاه از کویر لوت برای غافلگیری دشمن در نبردهای شرق ایران (جعفری، ۱۴۰۰).

۳-۸. ایدئولوژی سیاسی و مشروعیت‌سازی

- ❖ احیای امپراتوری ایران: نادرشاه با تأکید بر احیای مرزهای تاریخی هخامنشیان، مشروعیت خود را با افتخارات ملی گره زد (رضوانی، ۱۴۰۲).
- ❖ کاهش تنش‌های مذهبی: اعلام مذهب جعفری به‌عنوان مذهب پنجم اهل سنت برای جلب حمایت سنی‌ها (کرمی، ۱۳۹۹).

۴. روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نظر نوع روش، توصیفی-تحلیلی است و از آنجایی که تحقیق حاضر به دنبال شناخت تبیین اندیشه نظامی نادرشاه افشار است، از همین رو از نوع موردی یا زمینه‌ای است. تحقیق حاضر از آنجایی که داده‌های کیفی تحقیق از طریق مطالعه منابع مختلف و هم‌چنین نشست تخصصی مرتبط با موضوع تحقیق، گردآوری شده، دارای رویکرد کیفی است. جامعه آماری تحقیق، مشتمل بر کتب، مقالات، رساله دکتری و پایان‌نامه‌ها و همچنین اسناد و مدارک (شامل کلیه اسناد و مدارک مرتبط با موضوع تحقیق) است.

روش گردآوری اطلاعات: از آنجا که این تحقیق به دنبال تبیین اندیشه نظامی نادرشاه افشار است، از روش کتابخانه‌ای برای گردآوری اطلاعات لازم استفاده شده است. در این روش تعاریف، مفاهیم، تاریخچه، اسناد و مدارک و... از طریق فیش‌برداری مورد مطالعه قرار گرفته است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: اطلاعات کیفی جمع‌آوری شده حاصل از بخش کتابخانه‌ای (کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و...) و در بخش میدانی (نشست تخصصی) به روش تحلیل محتوا و با استفاده از نرم افزار مکس کیودا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. پس از مطالعه منابع و گردآوری متن خبرگان در نشست تخصصی، تحلیل کیفی اطلاعات و طی سه مرحله کدگذاری: «کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی» انجام شده است.

۵. تجزیه و تحلیل اطلاعات و یافته‌های پژوهش

اطلاعات حاصل از مطالعه منابع، با پیروی از سؤال مربوطه به روش کیفی تحلیل و با استفاده از نرم افزار مکس کیودا کدگذاری شده که تحلیل کیفی اطلاعات به شرح ذیل انجام شده است.^۱

جدول ۱: تحلیل کیفی اطلاعات

ردیف	گزاره	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
۱	کاهش تنش‌های مذهبی: اعلام مذهب جعفری به‌عنوان مذهب پنجم اهل سنت برای جلب حمایت سنی‌ها	کاهش تنش‌های مذهبی	مبانی اعتقادی و ایران‌دوستی	مبانی نظری، اعتقادی و ایران‌دوستی

۱. به دلیل محدودیت در تعداد صفحات مقاله، تحلیل کیفی به‌طور خلاصه و جدول (۱)، به‌عنوان نمونه آورده شده است.

منبع	گزاره	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
(سردادور، ۱۳۵۰)	نادر در نظر داشت در اولین جنگی که بین افراد او و رومیان درخواهد گرفت به‌طور قطع و حتمی پیروزی با او باشد نباید در اولین جنگ شکست و ناکامی باشد. او برای ارتقاء سطح روحی افراد خود به موفقیت صد درصد نیازمند بود و چنانچه خدای نکرده در همین جنگ اولین سربازانش به هزیمت درمی‌آمدند دیگر هیئات بتواند آن‌ها را قلباً برای جنگ بعدی آماده نماید.	روحیه‌سازی (ارتقای روحیه و توان مقاومت)	مبانی اعتقادی و ایران‌دوستی	مؤثر بر اندیشه‌های نظامی نادرشاه افشار
(کاویانی، ۱۴۰۰)	میراث و نقد تاریخی؛ احیای مرزهای ایران؛ گسترش قلمرو ایران از فرارود تا بین‌النهرین	احیای مرزهای ایران	مبانی نظامی	
(زارعی، ۱۴۰۱)	وابستگی به غنائم جنگی و افزایش مالیات‌ها که به شورش‌های مردمی انجامید	اخذ مالیات و توجه به مسائل مالی ارتش	مبانی نظامی	
(رضوانی، ۱۴۰۲)	نادرشاه با تأکید بر احیای مرزهای تاریخی هخامنشیان، مشروعیت خود را با افتخارات ملی گره زد.	احیای امپراتوری ایران	مبانی سیاسی	
(شاهدی، ۱۴۰۱)	استفاده از اتحادهای موقت و همکاری با روسیه علیه عثمانی‌ها	استفاده از اتحادهای موقت با کشورهای همسایه	مبانی سیاسی	

منبع	گزاره	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
(Axworthy, 2007)	نادرشاه بیشتر مناطق فتح‌شده را به فرماندهان مورد اعتماد خود (اغلب از قبایل افشار، قزلباش، یا کرد) می‌سپرد. این حاکمان معمولاً والیان نظامی بودند که مسئولیت جمع‌آوری مالیات، حفظ امنیت و سرکوب شورش‌ها را بر عهده داشتند. برای مثال، پس از فتح هند، پسرش رضاقلی میرزا را به‌عنوان حاکم مناطق شمالی هند منصوب کرد	به‌کارگیری افراد لایق و کاردان و اعتقاد به شایسته‌سالاری	مبانی اعتقادی و ایران‌دوستی	
معمره، قمریان (۱۴۰۲)	در برابر خیانت هرگز آرام نمی‌گرفت و نفر نظامی را حتی اگر در حد فرماندهی نیز بود به شدیدترین وجه مجازات می‌نمود.	ایجاد نظام تنبیه و پاداش به‌موقع	مبانی اعتقادی و ایران‌دوستی	
(Tucker, 2006)	نادرشاه با الهام از شیوه‌های جنگی قبایل شرقی، از تاکتیک‌های جنگ نامنظم مانند شبیخون، محاصره‌های کوتاه‌مدت و حمله‌های غافلگیرانه استفاده می‌کرد. این روش‌ها به‌ویژه در مقابله با امپراتوری عثمانی و سرکشی شورش‌های داخلی مؤثر بودند	استفاده از تاکتیک‌های جنگ نامنظم	مبانی نظامی	
(جعفری، ۱۴۰۰)	شکست افغان‌ها: نبرد دامغان (۱۷۲۹ م.) نقطه عطفی برای بازپس‌گیری اصفهان و تثبیت جایگاه نادر به‌عنوان نجات‌دهنده ایران	شکست افغان‌ها توسط نادرقلی در نبرد دامغان (۱۷۲۹ م.)	تحولات نظامی	تحولات سیاسی و نظامی نادرشاه افشار
(شیرزادی، ۱۴۰۱)	جامعه چندفرهنگی؛ تنوع قومی: حضور ترک‌ها، کردها، بلوچ‌ها و عرب‌ها که نیازمند مدیریت یکپارچه بود	وجود جامعه چند قومی و چند فرهنگی که نیازمند مدیریت یکپارچه بود	تحولات سیاسی	
(نوروزی، ۱۴۰۲)	ادغام فناوری‌های اروپایی در توپخانه	رشد فناوری‌های تولید سلاح در اروپا	تحولات نظامی	

منبع	گزاره	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
(شیرزادی، ۱۴۰۱)	تجزیه ایران: ظهور حکومت‌های محلی در آذربایجان، خراسان و کردستان و مداخله عثمانی و روسیه در شمال و غرب ایران	تجزیه ایران و ظهور حکومت‌های محلی	تحولات سیاسی	
(کرمی، ۱۴۰۱)	او در شرایط هرج و مرج پس از سقوط صفویه توسط افغان‌های هوتکی ظهور کرد و با شکست دادن رقبا، ایران را به یک امپراتوری گسترده تبدیل نمود	شکست دادن رقبا	تفکرات نظامی	تفکرات و تجارب نظامی نادرشاه افشار
(Lockhart, 1958)	نادرشاه با ادغام نیروهای قبیله‌ای (مانند افشارها، گُردها و بلوچ‌ها) در ساختار ارتش منظم وحدت عملیاتی ایجاد کرد. این استراتژی نه تنها قدرت نظامی ایران را تقویت کرد، بلکه وفاداری قبایل را نیز جلب نمود	یکپارچه‌سازی نیروهای قبیله‌ای تحت یک ارتش واحد	تفکرات نظامی	
(Amini, 2014)	مهم‌ترین تاکتیک‌ها و نوآوری‌های او بررسی می‌شود: استفاده از سواره نظام سبک و سنگین به صورت ترکیبی	استفاده از سواره نظام سبک و سنگین به صورت ترکیبی و هماهنگ	تجارب نظامی	
(Lockhart, 1958)	لشکرکشی‌های نادرشاه به هند (۱۷۳۹)، قفقاز و آسیای مرکزی، قلمرو ایران را به گسترده‌ترین حد پس از اسلام رساند.	حمله به هندوستان (۱۷۳۹-۱۷۳۸) و فتح دهلی	تجارب نظامی	
(جعفری، ۱۴۰۱)	نادرشاه با الهام از سنت‌های نظامی صفوی و شیوه‌های جنگی آسیای میانه، مدلی ترکیبی از «جنگ سیال» و «محاصره اقتصادی» را توسعه داد.	توسعه مدلی ترکیبی از «جنگ سیال» و «محاصره اقتصادی»	تفکرات نظامی	
(سلطانی، ۱۴۰۰)	حمله پیش‌دستانه: نبرد دامغان (۱۷۲۹) علیه افغان‌ها نمونه‌ای از نابودی دشمن قبل از تجدید قوا	اجرای حملات سریع و جنگ پیش‌دستانه	تفکرات نظامی	

منبع	گزاره	مفهوم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
Axworthy, 2006	میراث نظامی نادرشاه افشار را می‌توان در دو بُعد مثبت و منفی بررسی کرد: از یک‌سو، بازسازی حاکمیت ایران، نوآوری‌های نظامی و تقویت غرور ملی را به همراه آورد.	نوآوری‌های فناوریانه و تاکتیکی و متحرک سازی توپخانه	تجارب نظامی	
(نوروزی، ۱۴۰۲)	نادرشاه با ایجاد ارتش منظم و استفاده از تاکتیک‌های نوین، موفق به شکست عثمانی‌ها و باز پس‌گیری قفقاز و بین‌النهرین شد.	شکست عثمانی‌ها و بازپس‌گیری قفقاز و بین‌النهرین	تجارب نظامی	
(شاهدی، ۱۴۰۱)	تجهیزات محاصره: ساخت برج‌های چوبی و منجنیق برای تسخیر قلعه‌ها	تجهیزات محاصره (ساخت برج‌های چوبی و منجنیق برای تسخیر قلعه‌ها)	تجارب نظامی	

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در راستای پاسخ به سؤال تحقیق مبنی بر اینکه: «اندیشه نظامی نادرشاه افشار چگونه بوده است؟» با توجه به تحلیل‌های انجام شده، اندیشه نظامی نادرشاه افشار، مشتمل بر سه بُعد: ۱. مبانی نظری، اعتقادی و ایران‌دوستی مؤثر بر اندیشه‌های نظامی نادرشاه افشار با سه مؤلفه و ۷۸ زیرمؤلفه ۲. تحولات سیاسی و نظامی نادرشاه افشار با دو مؤلفه و ۲۰ زیرمؤلفه ۳. تفکرات و تجارب نظامی نادرشاه افشار از جنگ‌ها با دو مؤلفه و ۱۰۴ زیرمؤلفه به شرح ذیل تعیین گردید.

مبانی نظری، اعتقادی و ایران‌دوستی مؤثر بر اندیشه‌های نظامی نادرشاه افشار:

❖ مبانی اعتقادی و ایران‌دوستی

موقعیت‌شناسی، کاهش تنش‌های مذهبی، قرارگرفتن در وضعیت برتر، فرار از اسارت، روحیه‌سازی (ارتقای روحیه و توان مقاومت)، توجه به ثبات و امنیت در ایران، تدبیر خردمندانه امور، بهره‌گیری از باور و اعتقادات مردم، به‌کارگیری افراد لایق و کاردان و اعتقاد به شایسته‌سالاری، به‌کارگیری سبک مدیریت و رهبری الهام‌بخش، ایجاد نظام تنبیه و پاداش به‌موقع، ایجاد حکومت مقتدر مرکزی با تمرکزگرایی، امیدآفرینی، الگو و سرمشق بودن، استفاده از ظرفیت افراد بومی احیا و حفظ حدود ایران.

❖ مبانی نظامی

استفاده از تاکتیک‌های جنگ نامنظم، اتخاذ راهبرد و آرایش تهاجمی، اجرای اصول آفندی در نبرد، احیای مرزهای ایران، اخذ مالیات و توجه به مسائل مالی ارتش، اعمال اقتدار و درخواست اطاعت از دیگران، اقتصاد جنگ: تأمین هزینه‌ها از طریق غنائم و مالیات‌های سنگین، آمادگی و ارتقای توان رزم، انعطاف‌پذیری تاکتیکی، ایجاد سیستم اطلاعاتی قوی، ایجاد هماهنگی بین نیروها، به‌کارگیری جنگ روانی و نمایش قدرت، پیشگیری از غافلگیری از تهدیدها و غافلگیری در حملات، تأکید بر آموزش نیروها، تضعیف روحیه و توان مقاومت دشمن، تعقیب و تنبیه متجاوز، تقسیم‌بندی کارکردی نیروهای نظامی، تقویت بنیه نظامی، تمایل به پیشروی و پیروزی، تمرکز بر تحرک پذیری و سرعت عمل و چابکی لشکر، تمرکز بر هدف و اجرای اصل هدف در جنگ‌ها، تمرکز قدرت و حذف نهادهای موازی و ایجاد فرماندهی واحد، توجه به تدارکات و آماده‌سازی مناسب آن، توجه به علائم قراردادی و شرطیه در رزم، جنگ برای ایجاد امنیت و انهدام کامل نیروی دشمن، حمله از مسیرهای غیرمنتظره، دادن اعتماد به نفس به سربازان، رسیدگی به امور حقوق، موجب و مستمری سربازان، سرعت بخشیدن به تجهیز و تجدید قوا، طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی مناسب، کسب آمادگی و مبارزه با توطئه دشمن، کنترل و نظارت مستقیم بر امور، کوچک و حقیر نشمردن حریف، مبارزه کردن با قوای اشغالگر و چپاولگر.

❖ مبانی سیاسی

احیای امپراتوری ایران، استفاده از اتحادهای موقت با کشورهای همسایه، ابقاء پادشاهان و حکام مطیع، اتخاذ سیاست خارجی تهاجمی، اتخاذ سیاست‌های متناقض برای تثبیت قدرت، استفاده از رقابت سیاسی و اطلاعاتی مابین هلند، انگلستان و فرانسه، استفاده از دیپلماسی تهدید-پاداش، آشنایی با جغرافیای انسانی و محیط ژئوپلیتیک، اعزام سفیر به دیگر کشورها برای صلح، ایجاد فرماندهی‌های منطقه‌ای، ایدئولوژی سیاسی و مشروعیت‌سازی، بازسازی اقتدار ایران در سطح منطقه‌ای، به‌کارگیری ارتش به‌مثابه ابزار وحدت ملی، به‌کارگیری شعار «وحدت ایران»، ترسیم و توسعه قدرت و قلمرو، تفکر در مورد علل ناکارآمدی حاکمیت و شکست‌ها، تنیده کردن میدان با دیپلماسی، تهی کردن ظرفیت تنازع مذهبی با کشورهای همسایه، خدمت به حکومت‌های محلی، داشتن آشنایی با سیاست بین‌الملل و جغرافیای سیاسی منطقه‌ای، در اختیار گرفتن فرمانده کل قوا، درک صحیح از رقابت آشکار ژئوپلیتیک به‌جای رقابت مذاهب، سنجیدن جوانب در تصمیمات و داشتن دقت در انجام امور، قراردادن مسئولیت جنگ بر عهده طرف مقابل، کاهش دادن سطح تقابل با همسایگان ایران، کسب پیروزی با سیاست و روش‌های دیپلماتیک، کوچاندن و جابه‌جایی قبایل و عشایر برای تضعیف شورش‌ها و تثبیت مرزها، مقابله با شورش‌ها و ناامنی در سطح کشور.

تحولات سیاسی و نظامی نادرشاه افشار

❖ تحولات سیاسی

وجود هرج و مرج پس از سقوط صفویه توسط افغان‌های هوتکی، وجود نفوذ قبایل و روحانیون در سیستم سیاسی کشور، وجود گروهی از افسران ناراضی که منجر به ترور نادرشاه شد، وجود جامعه چند قومی و چند فرهنگی که نیازمند مدیریت یکپارچه بود، گسترش مرزهای ایران از بین‌النهرین تا هند، گسترش افشارها در سراسر ایران قبل از حکومت نادرشاه، کنترل بندرهای مهمی مانند بندرعباس برای تسلط بر تجارت دریایی، کسب تدریجی قدرت از شاه‌تهماسب دوم صفوی توسط نادرقلی، خراسان خاستگاه نادرشاه و پایگاه اصلی

نیروهایش، با مرکزیت مشهد، تحت کنترل درآوردن منطقه قفقاز توسط نادرشاه، تجزیه ایران و ظهور حکومت‌های محلی، تاج‌گذاری نادرشاه در سال ۱۷۳۶ میلادی، بازپس‌گیری بین‌النهرین از عثمانی و تثبیت حاکمیت بر بصره و بغداد، اشغال ایران توسط محمود هوتکی افغان، حفظ ساختارهای اداری محلی.

❖ تحولات نظامی

شکست افغان‌ها توسط نادرقلی در نبرد دامغان (۱۷۲۹)، اشغال اصفهان توسط افغان‌ها در ۱۷۲۲ میلادی، رشد فناوری‌های تولید سلاح در اروپا، کسب پیروزی در نبرد دامغان در سال ۱۷۲۹ مقابل افغان‌ها، مداخله عثمانی و روسیه در شمال و غرب ایران بعد از فروپاشی صفویه.

تفکرات و تجارب نظامی نادرشاه افشار از جنگ‌ها

❖ تفکرات نظامی

یکپارچه‌سازی نیروهای قبیله‌ای تحت یک ارتش واحد، موضع‌گیری و آرایش مناسب نیروها، مشورت و همفکری در امور، مستأصل کردن دشمن، شکست دادن رقبای، دادن فرصت مذاکره به طرف مقابل، خبرپراکنی هدفمند در سپاه دشمن، حرکت سریع و جابه‌جایی حساب‌شده نیروها، جانمایی مناسب واحدهای نظامی، توسعه مدلی ترکیبی از «جنگ سیال» و «محاصره اقتصادی»، توجه به مواجب، انعام و غنائم در پیشبرد جنگ‌ها، توجه به ایمنی و اقدامات تأمینی در منطقه نبرد، تلفیق دانش بومی و نظامی، ترسیم و توسعه قلمرو و قدرت و تشکیل حکومت، تحمیل اراده به دشمن و وادار به تسلیم کردن دشمن، پیش‌بینی و آینده‌نگری و دوراندیشی، پراکندن سپاه به گروه‌های کوچک برای محاصره دشمن، به صحنه آوردن تمام قوا، به‌کارگیری حملات برق‌آسا، طوفانی و کوبنده، به‌کارگیری حداکثر توان رزم، برآورد صحیح از دشمن، ایجاد رقابت بین نیروها، ایجاد ترس و وحشت در دشمن، اهتمام به رفع نواقص سپاه، اندیشه بومی‌سازی صنعت کشتی‌سازی، استفاده مؤثر از نقاط ضعف دشمن، استفاده مؤثر از منابع و توانمندی‌های انسانی و فنی، استفاده از نیروهای مختلف در ارتش،

اجرای حملات سریع و جنگ پیش‌دستانه، اجرای تاکتیک شیخون شبانه، الهام از سنت‌های نظامی صفوی و الگوی حکومت‌های متمرکز شرقی.

❖ تجارب نظامی

حضور مؤثر نادرشاه به‌عنوان فرمانده کل در نوک پیکان صحنه جنگ، استفاده از توپخانه به‌عنوان محور و هسته اصلی ارتش، ایجاد ارتش منظم و انضباط نهادینه در ارتش، به‌کارگیری جنگ ترکیبی، حمله به سه جبهه عثمانی، روسیه و هند، انجام عملیات نظامی در کوهستان‌های صعب‌العبور قفقاز، سرعت عمل در لشکرکشی و جنگ، اتخاذ تاکتیک‌های صحیح دفاعی و تهاجمی، تشکیل و احیاء ناوگان نیروی دریایی، تشکیل واحد مهندسی رزمی برای راه‌سازی و پل‌سازی، نوآوری در لجستیک و تأمین منابع، حمله به هندوستان (۱۷۳۹-۱۷۳۸) و فتح دهلی، استفاده از تاکتیک‌های نوین در نبرد، به‌کارگیری تاکتیک‌های هوشمندانه و غافلگیرکننده، گردآوری اطلاعات از طریق شبکه‌های جاسوسی گسترده، جنگیدن و انعقاد پیمان صلح و بازگرداندن مناطق اشغال شده، به‌کارگیری تاکتیک حرکت برای اخذ تماس در صحنه نبرد، اجرای جنگ کلاسیک، داشتن تجربه ۳۰ ساله در میداين نبرد، انجام اصلاحات ساختاری در ارتش، تضعیف اقتصاد رقیبان، استقرار پادگان‌های نظامی در نقاط حساس، کسب پیروزی بدون جنگ، استفاده از سواره نظام سبک و سنگین به‌صورت ترکیبی و هماهنگ، بهره‌گیری از علم روانشناسی جنگ، شناسایی بهترین مسیرهای نفوذ قبل از جنگ، شناخت نادر از وضعیت کشورهای اروپایی، به‌کارگیری توپخانه مدرن، افزایش قدرت هژمونی ایران، ایجاد ذخیره‌گاه‌های غله و سلاح در شهرهای کلیدی، به‌کارگیری نیروهای ویژه و نگهبانان شاه، تقسیم به واحدهای کوچک تحت عنوان «فوج» برای انعطاف‌پذیری بیشتر، ایجاد ساختار فرماندهی متمرکز، به‌کارگیری حجم آتش سنگین در میدان نبرد، تخلیه اطلاعاتی اسراء جنگی، تجهیزات محاصره (ساخت برج‌های چوبی و منجنیق برای تسخیر قلعه‌ها)، نوآوری‌های فناوری و تاکتیکی و متحرک‌سازی توپخانه، سازمان‌دهی ارتش منظم و چندقومیتی و تقویت وحدت عملیاتی، تغییر رقابت‌های ژئوپلیتیک درون منطقه‌ای، استفاده از جنگ‌افزارهای روز دنیا، حرکت سپاه در کویر لوت و دشت کویر، استفاده از عوامل طبیعی

و جغرافیایی برای حمله و دفاع، ادغام فناوری‌های اروپایی در توپخانه، استخراج معادن برای تولید سلاح، اجرای جنگ فرسایشی برای تحلیل بردن روحیه مدافعان، ایجاد سیستم تدارکات متمرکز برای مسیرهای طولانی، ساخت سازه‌های محاصره و پل‌های موقت، استفاده از پیاده‌نظام منظم با تجهیزات مناسب و تاکتیک‌های اروپایی، استفاده از عشایر و سواره نظام با توانایی حرکت سریع، زندگی کردن مثل سربازان خودش، اجرای جنگ تمام‌عیار، احراز آمادگی برای مقابله با تهدیدهای جدید مثل فیل، استفاده از استراتژی محاصره، تحریم و تسلیم، استفاده ابزاری از مخالفان در نبرد با دشمن، ایجاد استحکامات دفاعی، به‌کارگیری نیروهای جلودار و دسته شناسایی، عبور از رودخانه‌های بزرگ مثل سند با عرض هزار و دویست متر، تصمیم‌گیری سریع در شرایط بسیار حیاتی و نابسامان، داشتن آزادی عمل در نبردها، اجرای آماد نقطه‌به‌نقطه، رعایت احتیاط در میادین رزم، کشاندن محاصره به فصل سرما، اجرای راهپیمایی استراتژیک از اصفهان تا هند (چهار هزار کیلومتر)، به‌کارگیری جنگ و گریز در نبردها، درس گرفتن از اشتباهات و شکست‌ها، ایجاد ترس برای همسایگان از قدرت نادرشاه، شکست عثمانی‌ها و بازپس‌گیری قفقاز و بین‌النهرین، استفاده گسترده از توپخانه و تجهیزات نظامی، تغییر جنگ قلعه‌ای به یک جنگ فعال و اجرای حرکات دوربرد، توانایی در گردآوری نیروهای پراکنده (بسیج قوا)، اجرای تک هماهنگ شده در نبرد، استفاده از شناسایی رزم با رسم، اجرای رزم تصادمی.

در پایان، پیشنهاد می‌گردد نتایج حاصل از این پژوهش مورد بهره‌برداری کلیه فرماندهان و مدیران در سازمان‌های کشوری و لشکری و سیاست‌گذاران در سطوح عالی کشور قرار گیرد.

فهرست منابع

- آقامحمدی، داوود (۱۴۰۳). *مطالعه تطبیقی اندیشه‌های کلاسیک و غیر کلاسیک نظامی*، جزوه درسی، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی.
- آقاجری، سید هاشم؛ مؤمنی، فرشاد؛ خانی پور، سمیه (۱۳۹۷). *تأثیر سیاست نظامی‌گری نادرشاه افشار بر تجارت خارجی ایران*، تأثیر سیاست نظامی‌گری نادرشاه افشار بر تجارت خارجی ایران، شماره ۱۶ علمی-پژوهشی.
- بلالاک، هربرت (۱۳۷۲). *مقدمه‌ای بر تحقیقات اجتماعی*، ترجمه ابراهیم پاشا، تهران: انتشارات سمت.
- فیض، علیرضا (۱۳۸۰). *مبانی فقه و اصول*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوازدهم.
- جعفری، ا. (۱۴۰۱). *فتوحات نادرشاه در هندوستان*، فصلنامه مطالعات آسیای جنوبی، ۸ (۲)، ۱۱۲-۱۳۰.
- جمشیدی، محمد حسین (۱۳۹۹). *جزوه درسی روش‌شناسی اندیشه نظامی*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ثواقب، جهانبخش؛ لعبت فرد، احمد؛ حسینی، میرصادق (۱۳۹۸). *سیاست نظامی نادرشاه افشار در قفقاز*، فصلنامه علمی-ترویجی تاریخ روابط خارجی، شماره ۸۰، از صفحات ۹۷ تا ۱۲۱.
- حسینی و همکاران (۱۳۹۹). *امنیت نرم در اندیشه دفاعی ایران*، فصلنامه مطالعات راهبردی دفاعی، ۱۲ (۳)، ۵۶-۷۸.
- حسینی (۱۳۹۹). *نادرشاه و تحولات ساختار قدرت در ایران*، نشر دانشگاه تهران.
- شیرزادی (۱۴۰۱). *سازمان‌دهی ارتش افشاری*، نشر آجا.
- شیرزادی (۱۳۹۹). *تبارشناسی ایل افشار*، پژوهشنامه تاریخ اجتماعی، ۷ (۱)، ۳۳-۵۰.
- سلطانی (۱۴۰۰). *روابط ایران و روسیه در عصر نادرشاه*، فصلنامه روابط بین‌الملل، ۱۰ (۴)، ۱۴۵-۱۶۰.
- شیرزادی و همکاران (۱۴۰۲). *نوآوری در فناوری‌های دفاعی: مطالعه موردی پهپادهای ایرانی*، مجله علوم و فنون نظامی، ۱۵ (۴)، ۴۵-۶۷.
- کرمی (۱۳۹۹). *تاکتیک‌های نادرشاه در نبرد دامغان*، فصلنامه پژوهش‌های نظامی، ۸ (۳).

- رضایی و همکاران (۱۴۰۰). تأثیر آموزه‌های دینی بر اندیشه نظامی ایران، پژوهش‌های دفاعی، ۸ (۲)، ۴۵-۶۰.
- رضایی و همکاران (۱۴۰۰). تحولات اندیشه نظامی در ایران پس از انقلاب، پژوهش‌های نظامی ایران، ۸ (۱)، ۱۱۲-۱۳۰.
- نوروزی و همکاران (۱۴۰۰). سایبر دفاع در اسناد راهبردی ایران، مجله امنیت ملی، ۷ (۱)، ۳۳-۵۰.
- محمدی شرف‌آباد؛ هومان یداللهی، خدیجه (۱۳۹۹). نیروی دریایی تجاری-نظامی ایران در خلیج فارس در عصر نادرشاه افشار، فصلنامه مطالعات خلیج فارس، شماره ۲۰.
- محمدی (۱۴۰۰). مالیات‌ستانی و شورش‌های مردمی در عصر نادرشاه، فصلنامه اقتصاد تاریخی، ۱۲ (۴)، ۸۹-۱۰۴.

References

- Amini, I. (2014). The rise of Nader Shah: Military genius and empire builder. Tehran: Nashr-e Elm.
- Axworthy, M. (2009). Empire of the Mind: A History of Iran. London: Hurst & Company.
- Johnson, T., Williams, K., & Brown, A. (2020). Hybrid Warfare: A 21st-Century Challenge. Security Analysis, 12(2), 33-50.
- Lockhart, L. (1958). The fall of the Safavi dynasty and the Afghan occupation of Persia. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J., & Lee, R. (2021). The Evolution of Military Strategy in the Digital Age. Journal of Strategic Studies, 44(3), 123-145.

